НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ АГРАРНОЇ НАУКИ, ОСВІТИ І ТЕХНІКИ

ІСТОРІЯ ОСВІТИ, НАУКИ І ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ

матеріали
XXI Всеукраїнської наукової конференції
молодих учених та спеціалістів
присвяченої ювілейним датам від дня народження
видатних учених в галузі аграрних наук

РОТМІСТРОВ
Володимир Григорович
(1866–1941)

ФРАНКФУРТ
Соломон Львович
(1866–1954)

МАХОВ
Григорій Григорович
(1886–1952)

ДЖОВАНІ
Діонісій Олександрович
(1886–1971)

ТЕРНИЧЕНКО
Аристарх Григорович
(1886–1927)

ВИНОГРАДСЬКИЙ
Сергій Миколайович
(1856–1953)

м. Київ, 20-21 травня 2026 року

УДК 93/94:37:001:63+62(477)(043)
І 90

Друкується згідно з рішеннями вченої ради
Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН
(протокол № 5 від 28 травня 2026 р.)

І 90 Історія освіти, науки і техніки в Україні: матеріали XXI Всеукр. наук. конф. молодих учених та спец., присвяч. ювіл. датам від дня народж. видатних учених в галузі аграрних наук, зокрема: Ротмістрова Володимира Григоровича (1866–1941); Франкфурта Соломона Львовича (1866–1954); Махова Григорія Григоровича (1886–1952); Джовані Діонісія Олександровича (1886–1971); Терниченка Аристарха Григоровича (1886–1927); Виноградського Сергія Миколайовича (1856–1953), Київ, 20–21 травня 2026р. / НААН, ННСГБ, Ін-т історії аграр. науки, освіти та техніки; редкол.: В. А. Вергунов (гол. ред.), С. В. Нижник (від. секр.) та ін. – Вінниця, ТВОРИ, 2026. – 208 с.

ISBN 978-617-8845-22-3

До збірника увійшли матеріали XXI Всеукраїнської наукової конференції молодих учених та спеціалістів «Історія освіти, науки і техніки в Україні», присвяченої ювілейним датам від дня народження видатних учених в галузі аграрних наук, зокрема: Ротмістрова Володимира Григоровича (1866–1941); Франкфурта Соломона Львовича (1866–1954); Махова Григорія Григоровича (1886–1952); Джовані Діонісія Олександровича (1886–1971); Терниченка Аристарха Григоровича (1886–1927); Виноградського Сергія Миколайовича (1856–1953).

Книга розрахована на науковців, істориків природознавства, аспірантів, докторантів, викладачів, спеціалістів аграрної науки та всіх, хто цікавиться історією розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи.

СКЛАД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Голова: **Вергунов В. А**., д-р с.-г. наук, д-р іст. наук, професор, академік НААН;
Секретар: **Нижник С. В**., канд. іст. наук, старший дослідник;
ЧЛЕНИ: Аннєнков І. О., канд. іст. наук, старший дослідник;
Аннєнкова Н. Г., д-р іст. наук, доцент;
Бей Р. В., д-р.іст. наук, с.н.с, академік НААН;
Демуз І. О., д-р.іст. наук, професор;
Каштанова Т. В., канд.іст.н., старший дослідник;
Корзун О. В., д-р іст. наук, доцент;
Кучер В. І., д-р іст. наук, професор;
Підгайна Т. М., канд. іст. наук; старший дослідник;
Соловей Г. М., канд. іст. наук; старший дослідник;
Татарчук Л. М., канд. іст. наук; старший дослідник;
Уткін О. І., д-р іст. наук, професор;
Щебетюк Н. Б., д-р іст. наук, с.н.с.;
Юрчак Е. В., канд. іст. наук.

Друкується згідно з рішеннями вченої ради
Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН
(протокол № 5 *від 28 травня 2026 р.)*

ISBN 978-617-8845-22-3

УДК 93/94:37:001:63+62(477)(043)

Лямець Л. І. П. М. ЛОМОНОСОВ-ГЕЙЄР – АГРОНОМ, ПЕДАГОГ, ОРГАНІЗАТОР СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ СПРАВИ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. …….…….. 40
Моргун А. В., Яценко А. О. НАУКОВЕ СТАНОВЛЕННЯ ДОСЛІДНОЇ СТАНЦІЇ КИЇВСЬКОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ …… 43
Ожерельєва В. М., Коломацький Д. К. В. Г. ВОЛЬФ – ФАХІВЕЦЬ З ТЕОРІЇ ТЕХНОЛОГІЇ СЕЛЕКЦІЇ І МАТЕМАТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ……... 45
Опара Н. М. ПОЛТАВЩИНА І ПОЛТАВСЬКЕ ТОВАРИСТВО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: ВИДАТНІ ПОСТАТІ …….. 49
Павленко П. О. ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ АГРАРНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ: ВІД ПЕРШИХ АСУ ДО КОНЦЕПЦІЇ «DATA-INTENSIVE SCIENCE» У ТОЧНОМУ ЗЕМЛЕРОБСТВІ ….…. 52
Підгайна Т. М. ОСНОВНІ НАПРЯМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ У 1924 РОЦІ …….. 54
Полагенько О. С. ПСИХОЕМОЦІЙНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ АГРАРІЇВ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ….. 58
Самородов В. М., Барська Г. М. ІСТОРИЧНЕ ПІДГРУНТЯ СТВОРЕННЯ НА ПОЛТАВЩИНІ ПЕРШОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ УСТАНОВИ З КУЛЬТУРИ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН ……... 60
Сенчук Т. Ю. НАУКОВО-ТЕХНІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ БДЖІЛЬНИЦТВА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ……. 63
Соловей Г. М. ДІОНІСІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ ДЖОВАНІ ЯК ФАХІВЕЦЬ ІЗ КУЛЬТУРИ БОЛІТ І ЛУКІВНИЦТВА: ВНЕСОК У РОЗВИТОК МЕЛІОРАЦІЇ НА ПОЧАТКУ XX СТ. ……..... 65
Татарчук Л.М. ТВОРЧИЙ ДОРОБОК ВОЛОДИМИРА САВОВИЧА КРАМАРОВА (1906–1986) У РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ЕКСПЛУАТАЦІЇ Й РЕМОНТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ МАШИН …….. 67
Чеботар С. В. ІСТОРИЧНИЙ ЗВ'ЯЗОК ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА ТА СЕЛЕКЦІЙНО-ГЕНЕТИЧНОГО ІНСТИТУТУ – НЦНС: ВІД А. О. САПЄГІНА ДО СУЧАСНОСТІ ……. 71
Щербак О. В., Бойко О. В. ПОДОБА БОРИС ЄВГЕНОВИЧ – ВИЗНАНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ УЧЕНИЙ У ГАЛУЗІ ГЕНЕТИКИ, СЕЛЕКЦІЇ ТА РОЗВЕДЕННЯ (1936–2022) ……... 74

СЕКЦІЯ 2. Історія науки, освіти і техніки як складова історії України

Авчіннікова Г. Д. ЕТАПИ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ОСВІТНІЙ АСПЕКТ ……... 77

психоемоційного навантаження серед фермерів, що може мати як короткострокові, так і віддалені наслідки для їх професійної діяльності.

Отже, враховуючи складність сучасного аграрного середовища, існує нагальна потреба у подальших системних дослідженнях психоемоційного стану працівників агросектору, зокрема щодо розробки та впровадження ефективних стратегій психологічної підтримки, освітніх програм адаптації, превентивних заходів щодо вигорання та комплексного підходу до забезпечення психоемоційного благополуччя. Дослідження сприятимуть формуванню науково обґрунтованих рекомендацій для держполітики, професійних асоціацій і практичних програм підтримки аграріїв у кризових умовах.

Джерела та література

1. Lupenko, Y. & Patyka, N. Employment of the rural population in Ukraine: qualitative and quantitative dimensions. *Ekonomika APK*. 2025. Vol. 32, No. 3. P. 10-20.

2. Борисенко Л. Л., Корват Л. В. Психологічні особливості депресивних станів осіб в умовах воєнного стану в Україні. *Перспективи та інновації науки*. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина». 2022. Вип. 9 (14). С. 53–65.

3. FAO. Impact of the war on agriculture and rural livelihoods in Ukraine. Findings of a nation-wide rural household survey. December 2022. URL: https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/015c3049-4fc9-4706-87aa-abe4eca64a19/content (дата звернення: 07.04.2026).

4. Україна є головним виробником насіння у Європі: підсумки року від компанії «Байєр» [Електронний ресурс]. *Agro-business*.com.ua. – 2023. – Режим доступу: https://agro-business.com.ua/2017-09-29-05-56-43/item/31437-ukraina-ie-holovnym-vyrobnykom-nasinnia-u-yevropi-pidsumky-roku-vid-kompanii-baiier.html – (дата звернення: 07.04.2026).

ІСТОРИЧНЕ ПІДГРУНТЯ СТВОРЕННЯ НА ПОЛТАВЩИНІ ПЕРШОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ УСТАНОВИ З КУЛЬТУРИ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН

Самородов В. М.[1]., Барська Г. М.[2].

[1]Полтавський державний аграрний університет (м. Полтава)

[2]Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського (м. Полтава)

Навесні 2026 р. виповнилося 110 років від дня створення Дослідної станції лікарських рослин Інституту агроекології і природокористування ННАН (с. Березоточа Лубенського району Полтавської області) [1]. Без перебільшення – це вікопомна подія, адже йдеться про першу вітчизняну спеціалізовану наукову інституцію, що дала значний імпульс не лише до локального, а й державного вивчення, а головне, – культивування великої групи рослин із встановленими цілющими властивостями [1, 4]. З огляду на це, хочемо ще раз проаналізувати підстави цього починання, що на нашу думку, має значення не тільки для історії

становлення галузевого дослідництва в Україні, а носить ще й етнокультурний характер. Оця, остання обставина дуже важлива для регіонального усвідомлення ролі, що відігравала в минулому і відіграє нині Дослідна станція.

Зазначимо, що різноманітна природна флора Полтавщини здавна використовувалася у народній медицині як єдине джерело ліків для людей і тварин. Цей досвід і здобутки на його підставі переходили від покоління до покоління [4]. Великий внесок у їхнє закріплення в свідомості місцевого населення здійснили монахи католицького Бернардинського та православного Мгарського Свято-Преображенського монастирів. Таким чином, Посульська частина Полтавщини стала різнитися серед інших регіонів не лише Полтавщини, а й усієї тогочасної України.

Усе це сприяло закупівлі цілющого збіжжя у місцевого населення. Зазначимо й те, що на Лубенщині, як ніде в Україні, було найбільше гуртових комор, куди селяни звозили сушене зілля [1]. Таким чином, зелярство, як напрям діяльності, набувало своєї спеціалізації, адже майже 83% мешканців зазначеного регіону займалося заготівлею трав. Надто цим переймалися селянки, які залучали до цього своїх дітей, передаючи їм цим самим набутий досвід. Тодішня влада взяла це на озброєння і під час створення «запасних аптек». Тому не дивно, що другу із них, серед відкритих на території України в 1709 р. (за іншими відомостями в 1716 р.), організували саме в Лубнах. При ній був «аптекарський сад» у якому розпочалося вирощування лікарських рослин [1, 4].

Згодом, вже у 1736 р. в Лубнах було відкрито одну із перших державних аптек, що тривалий час називалася Українською [2]. У лабораторії при ній видобували різні ефірні олії, виробляли рослинні екстракти. Переважно усі вони йшли на потреби військових, адже аптека обслуговувала всі армійські частини Лівобережної України, а також місцеве населення. У ті часи це був величезний масштаб, що потребував значних обсягів сировини [2, 4]. Для її стабільного постачання до аптеки при ній були закладені ботанічні сади – «аптекарські городи», зокрема у місті Лубни і недалеко від них в селі Терни. Саме тут почали цілеспрямовано вирощувати найважливіші за тогочасними мірками лікарські рослини. Через це, згадана аптека стала зразковою для усіх інших [2].

Її досвід прислужився, коли в 1809 р. у Лубнах провізор Франц Дель відкрив так звану вільну аптеку. Вона без перебільшення набула високого статусу новацій не лише у технологіях виробництва ліків, а й продуманою стратегією заготівлі цілющих рослин для їхньої переробки [1].

Після смерті в 1829 р. Франца Деля, його справу продовжив син Вільгельм, а згодом онук Олександр Вільгельмович. Згодом установа перейшла сестрі Юлії Вільгельмівні. Одружившись на знавці лікарських рослин В.Є. Білявському, подружжя відкрило фірму Делей-Білявських. При цьому вони не лише покращили аптекарську справу, а головне стали справжніми реформаторами заготівлі та культивування лікарських рослин. На своїй «Леваді» вони встановили систему сушарок. Уся сировина сортувалася. Загальна кількість різних видів рослин та їхніх сировинних частин іноді перевищувала 170 найменувань. Крім цього, Делі-Білявські скуповуючи лікарські рослини (до 300

видів!) вимагали, щоби сировина була певної стандартної якості. Таким чином, вироблялися сталі критерії заготівлі, неіснуючі раніше. Все це сприяло тому, що Лубни та весь Лубенський повіт перетворився на визнаний центр торгівлі лікарськими рослинами не лише локального, а й загальнодержавного рівня, був долучений до міжнародних торговельних каналів. Закуплена у Лубнах сировина доставлялася до Кременчука, а звідти до Одеси. Потім вона надходила із цього порту до Риги або Талліна, але вже під маркуванням іноземних, переважно польських фірм, тоді ж її відправляли до Німеччини. Звідти вона за величезною ціною надходила до Росії. Такий шлях у згадані часи був типовим для реалізації усіх партій сировини валеріани та ромашки.

Усе викладене сприяло тому, що у Полтавській губернії населення восьми повітів сформувало так званий Лубенський «лікарський район». Його представники родинами займалися не лише багаторічним збиранням, а й культивуванням лікарських рослин, переважно, м'яти, яку тоді називали «пшеницею бідняків».

Слід зазначити, що розвитку промислу лікарських рослин приділяло велику увагу Полтавське губернське земство. Спільно з діячами Полтавського товариства сільського господарства, його керівництво вважало це важливим напрямом забезпечення роботою найбідніших верств населення не лише Лубенського повіту, а й близьких до нього Прилуцького, Пирятинського і навіть Переяславського повітів. Тут владними установами були запроваджені спеціальні ярмарки окремих видів лікарської рослинної сировини: трави горицвіту, квіток дивини, цвіту бузини. У значній мірі сприяв цьому урядовий агроном Полтавської губернії П.М. Дубровський. Він же був ініціатором проведення курсів з лікарського промислу для народних вчителів, виступав за те, щоб при кожній школі культивували цілющі рослини. Павло Михайлович, як віце-президент Полтавського сільськогосподарського товариства всіляко сприяв введенню в освітні програми Полтавської школи садівництва та городництва й Лубенського сільськогосподарського училища спеціальних курсів про лікарські рослини. Одним з перших це запровадили у Лубенському сільськогосподарському училищі, де, крім цього, зібрали велику колекцію цілющих рослин і навіть почали їх переробляти, добуваючи ефірні олії.

Все це закріпляло за Лубнами та Лубенським повітом статус етнокультурного центру із лікарського промислу. Цьому в значній мірі прислужився і уродженець цього краю професор А.Є. Зайкевич [1, 3]. Він не лише узагальнював, а й всіляко пропагував здобутки своїх земляків у цій царині. Саме на Лубенщині у старовинному містечку Снітині, Анастас Єгорович створив перший український сорт м'яти, почав вирощування казанликської рози. У подальшому він, разом із секретарем Лубенського товариства сільського господарства П.І. Гавсевичем – ініціатором створення Станції і її першим директором, спроєктував розсадник при ній та план дослідних робіт [1, 3].

Таким чином, бачимо, що створення Дослідної станції лікарських рослин ІА і ПНААН на Лубенщині не випадкова, а закономірна історична подія Всеукраїнського виміру та значення. Цьому передувала низка важливих

передумов, серед яких, перш за все, – високий етнокультурний рівень лікарського промислу регіону. Сподіваємося, що у подальшому Станція буде гідно нести та розвивати започатковані традиції.

Джерела та література

1. Горбань А. Т., Іванов В. Б., Самородов В. М. [та ін.]. Інститут лікарських рослин Української Академії аграрних наук. Сторінки 80-річної історії. Полтава: ІВА «Астрея», 1966. 28 с.
2. Грузін В. Біографія аптеки. Зоря Полтавщини. 1967. 24 вересня. С. 4
3. Самородов В. М., Поспєлов С. В. А. С. Зайкевич і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / за наук. ред. В. М. Самородова. Полтава: Дивосвіт, 2022. 76 с.
4. Халимон О. В., Кондратенко Т. К. До питання про історичні центри вирощування лікарських рослин на Полтавщині. П'яті Каришинські читання. Полтава. 1998. С. 100-102

НАУКОВО-ТЕХНІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ БДЖІЛЬНИЦТВА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Сенчук Т. Ю.

ННЦ «Інститут бджільництва імені П. І. Прокоповича» (м. Гадяч)

Бджільництво є однією з найдавніших галузей аграрного виробництва, яка пройшла тривалий шлях розвитку від примітивних форм збору меду до сучасного науково обґрунтованого виробництва. Його становлення нерозривно пов'язане з розвитком аграрної науки, освіти та технічного прогресу.

Початкові форми бджільництва були представлені бортництвом, яке базувалося на використанні природних місць існування бджіл – дупел дерев, лісових масивів та інших природних укриттів. Така форма господарювання мала переважно екстенсивний характер і не передбачала активного втручання людини у життєдіяльність бджолиної сім'ї. Основною метою було отримання меду та воску шляхом періодичного вилучення продуктів, що часто супроводжувалося руйнуванням гнізда. Водночас бортництво стало важливим етапом накопичення емпіричних знань про поведінку бджіл, їх сезонну динаміку, залежність продуктивності від природних умов і медоносної бази [1].

Із розвитком землеробства, осілого способу життя та поступовим зростанням потреб у продуктах бджільництва відбувся перехід до більш раціональних форм утримання бджіл. Зокрема, почали з'являтися штучно створені житла – колоди, сапетки, дуплянки, які дозволяли розміщувати бджолині сім'ї поблизу господарств. Це сприяло підвищенню доступності догляду за бджолами, частковому контролю за їхнім станом та більш регулярному отриманню продукції без повного знищення гнізда. На цьому етапі